

EN FÖRSTUDIE OM SOKRATISKA SAMTAL SOM METOD VID LIVSKUNSKAPSARBETE

Lena Bergman Åkerman

Filosofi och samtal med barn och ungdomar 40p
Delkurs Sokratiska samtal, III, 10 p,
Kursansvarig: Ann S Pihlgren,
LHS, vt 2006

Innehållsförteckning

1. Inledning	s. 3
2. Syfte och metod	s. 3
3. Sociala och emotionella färdigheter	s. 3
4. Det sokratiska samtalet	s. 4
5. Litteraturgenomgång	s. 5
6. Aktuell forskning	s. 6
7. Resultat av elevenkät om det sokratiska samtalet	s. 7
8. Översiktlig beskrivning av 3 olika övningar/metoder	s. 12
8.1 Birgitta Kimber, <i>Livsviktigt</i>	s. 12
8.2 ”Bygga värdegrund junior”, Argument	s. 14
8.3 Sokratiskt samtal	s. 14
9. Sammanfattande diskussion	s. 15
10. Slutkommentar	s. 17
11. Källförteckning	s. 18

1. Inledning

Varför behövs livskunskap i skolan? Vad är det som gör att ämnet livskunskap som ämne vuxit och förs fram som ett stort behov både från lärare, elever och från beslutsfattare på olika nivåer. Är det avsaknaden av ”det goda samtalet”? Det samtal som kanske naturligt fanns mellan vuxna och barn i vardagen förr? Då träningen av att utveckla sociala färdigheter kunde finnas med som ett naturligt inslag i vardagslivet.

Målet med livskunskap är att utveckla barns och ungdomars emotionella och sociala kompetens. Som en av dem som ska handleda och inspirera mina kollegor i ämnet livskunskap är jag på jakt efter metoder som på ett bra och effektivt sätt hjälper till att utveckla de här förmågorna. Under min kurs om det sokratiska samtalet har jag mer och mer kommit att fundera på om inte det sokratiska samtalet är en bra metod för att hitta ”det goda samtalet” och därigenom träna elevers olika sociala förmågor. En metod som såväl jag som pedagog som elever kan få stor behållning av.

2. Syfte och metod

Jag vill undersöka om det sokratiska samtalet är en metod som i högre grad än andra övningar som används idag kan hjälpa till att utveckla de förmågor som tränas inom ämnet livskunskap. Jag kommer att använda den här uppsatsen som ett underlag till en fortsatt studie som jag ämnar göra under kommande läsår.

Jag kommer att kort titta på vad litteraturen säger om målet med det sokratiska samtalet och vad det finns för vinster med metoden. Jag kommer även redovisa en mindre enkätundersökning jag gjort med de elever som jag hittills haft sokratiska samtal med. Vidare kommer jag att göra en översiktlig jämförelse mellan olika typer av övningar men som har det gemensamt att de syftar till att träna elevers tänkande i områden som anknyter till våra värderingar och hur vi är tillsammans med andra. Det vill säga våra sociala och emotionella färdigheter.

3. Sociala och emotionella färdigheter

I Birgitta Kimbers bok *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens* hänvisar hon till forskarna Peter Salovey och John D. Mayer som grundarna av begreppet emotionell intelligens och att det med det menas ”att kunna använda sina känslor så att de bidrar till en ändamålsenlig anpassning till nya situationer.”^{1[1]}

Jag har använt mig av Birgitta Kimbers beskrivningar i hennes program SET (social och emotionell träning)^{2[2]} för att tydliggöra vad sociala och emotionella färdigheter omfattar. Hon delar upp färdigheterna i 5 olika delmoment. *Självkänedom*, dvs. veta vad man känner och

---

^{1[1]} Birgitta Kimber, *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*, s.9

^{2[2]} I sin bok *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens* redogör Birgitta Kimber utförligt för bakomliggande och pedagogiska aspekter på programmet SET, Ekelunds förlag AB, 2004.

genom det kunna använda sig av sin känslor på rätt sätt samt ha en realistisk bild av sig själv och sina dugligheter. *Att hantera sina känslor*, dvs. veta varför man känner som man känner och därigenom själv styra över sitt agerande och inte låta känslorna ta över. *Empati*, dvs. förmåga att tänka sig in i hur andra människor kan tänka och vara positiv till det. *Motivation*, dvs. själv ha och kunna ta initiativ till sin egen utveckling i såväl med- som motvind. *Social kompetens*, dvs. kunna fungera som en social varelse i olika sociala sammanhang och därigenom fungera som en god medmänniska.^{3[3]}

4. Det sokratiska samtalet

Under antikens Grekland vandrade Sokrates omkring på gator och torg och samtalade. Han samtalade med villiga som samlades omkring honom och sökte upp andra vars resonemang han var nyfiken på. ”[D]et Sokrates tränade var inte kroppen utan själen: han övade ung och gammal, fattig och rik att tänka.”^{4[4]} Professor Lars Lindström skriver i sin artikel i *Boken om pedagogerna* att Sokrates envist verkade för ”att bestämma meningen av ord och uttryck som används i vardagsspråket utan att vi gjort klart för oss vad de står för.”^{5[5]} ”[H]an strävade efter att genom samtal nå insikt i väsentliga idéer, t ex rättvisa, vänskap, mod, måttfullhet, fromhet och god moral.”^{6[6]} Med sin samtalsmetod som han kallade den *majevtiska* metoden, vilket översatt betyder förlossningskonst, strävade han efter att utveckla tänkande hos de han mötte och få dem att sträcka sig lite till i sin tankeförmåga. Att ”få det dunkelt anade att träda fram i full klarhet. Han frågade på ett sådant sätt att det avgörande svaret måste bli en frukt av den utfrågades kritiska prövning.”^{7[7]}

Hur ser då ett sokratiskt samtal ut idag? Utgångspunkten är följande 4 regler:
Ett gemensamt utforskande genom eftertänksam dialog. Det finns inga ”rätt” eller ”fel”.
Lyssna noga och var beredd på att ompröva och kanske ändra din åsikt.^{8[8]}

Vidare gäller att var och en ska tala utifrån sin egen övertygelse. Deltagarna ska undvika att motsäga sig själva och de ska kunna reda ut nyckelord som förekommer i samtalet.^{9[9]}

Utgångspunkt är oftast en text som deltagarna fått möjlighet att ta del av i förväg. Men även bilder, film eller matematiska problem är andra exempel på lämpligt arbetsmaterial. Grundtanken är att använda ett material där eleven tvingas att anstränga sig för att förstå innebörden.^{10[10]} Val av material ger seminarieledaren/läraren möjlighet att lyfta fram den eller de frågor som hon/han vill fokusera på. Här har läraren även den inledande frågan till sin hjälp.

En vanlig metod är att starta med att samtliga deltagare skriver ett individuellt mål för samtalet och att gruppen även kommer överens om ett eller ett par gemensamma mål. Därefter

---

^{3[3]} Birgitta Kimber, *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens* s.86f

^{4[4]} Lars Lindström, *Boken om pedagogerna*, s.81

^{5[5]} Ibid, s.84

^{6[6]} Ibid, s.88

^{7[7]} Ibid, s.87

^{8[8]} Bl.a. föreläsning av Ann S. Pihlgren, LHS, den 20/2-2006

^{9[9]} Lars Lindström, ”Sokratiska samtal”, *Grundskoletidningen Skolbarn*, nr.6/2004, s.14

^{10[10]} Mortimer Adler, ”Seminarier – ett viktigt inslag i ungdomsskolan”, ingår i Lars Lindströms *Den sokratiska metoden*, s. 35

får deltagarna svara, skriftligt eller muntligt, på en fråga som alla ska kunna svara på och som kan besvaras på olika sätt.

Under samtalet använder sig läraren av tre olika typer av frågor: Värderingsfrågor s.k. livsfrågor som fordrar att deltagarna tar in sina egna idéer och värderingar och tar ställning till om man är överens med författaren eller upphovsmannen till den text alternativt bild man samlats kring. Tolkningsfrågor – vad författaren menar med vad han/hon säger och faktafrågor – som handlar om vad texten eller bilden säger.^{11[11]}

Grundförutsättningar för ett fungerande samtal är att deltagarna som utgångspunkt har en önskan att få ämnet utrett, hålla sig till saken samt sträva efter ett logiskt resonemang.^{12[12]}

Deltagarna måste också för att få utbyte av samtalet etablera en dialogisk relation präglad av ömsesidig tillit, respekt och uppskattning.^{13[13]}

I samtalet ingår därmed förhållningssätt som bidrar till bättre förståelse av sig själv och andra, till ett eget tänkande, till ett tydligt språk och i förlängningen förhoppningsvis en ökad självkänsla och självkänedom.

5. Litteraturgenomgång

I ”Grundskoletidningen Skolbarn” nummer 6/2004 redogör professor Lars Lindström, som praktiserat sokratiska samtal i olika sammanhang under flera år och som även undervisar i metoden på Lärarhögskolan i Stockholm, bl.a. vilka resultat man kan uppnå med hjälp av samtalen: ”[e]tt sokratiskt samtal syftar till att hjälpa deltagarna att nå djupare insikt i väsentliga idéer och värden.”^{14[14]} Eller som det också står i ingressen till artikel i tidningen *Skolbarn*: ”skapa förutsättningar för en inre dialog[...]och en förmåga att leva sig in i andras situationer”.^{15[15]}

Sammanfattningsvis kan man tala om ett grundsyfte och en målsättning att utveckla varje individ genom kommunikation med andra, där språket är det viktigaste medlet.

Paideia rörelsen som startade 1982 i USA då Mortimer Adler tillsammans med några andra humanister och liberaler presenterade sina idéer i *The Paideia Proposal*^{16[16]} lyfter fram det sokratiska samtalet som en mycket viktig metod för att utveckla elevers tänkande kring grundläggande värdefrågor.

Paideia har satt upp 3 mål för sitt bildningsprogram ”(1) att förbereda för ett yrke, genom att förmedla sådana färdigheter som är gemensamma för olika slag av arbeten i ett modernt industrisamhälle.” Det andra målet som ses som viktigare är att förbereda för medborgarskap i en upplyst demokrati. Och allra viktigast är mål 3 ”att låta eleverna få utveckla sina inneboende möjligheter så att de, genom fortsatt utveckling och förkovran efter avslutad skolgång, kan förverkliga sig själva på ett allsidigt och harmoniskt sätt.”^{17[17]}

---

^{11[11]} Lars Lindström, ”Sokratiska samtal”, Grundskoletidningen Skolbarn, nr.6/2004, s.18

^{12[12]} Alf Ahlberg, *Tankelivets frigörelse*, s.182

^{13[13]} Lars Lindström, Den dialogiska relationen, *Didactica Minima* 35, s.51

^{14[14]} Lars Lindström, ”Sokratiska samtal”, Grundskoletidningen Skolbarn, nr.6/2004, s.14

^{15[15]} Ibid, s.14

^{16[16]} Lars Lindström, *Boken om pedagogerna*, s.103

^{17[17]} Ibid, s.105

Man liknar undervisningen i den goda skolan ”vid en pall som står på tre ben.”^{18[18]} Alla ben behövs. Det första benet har som mål att eleven ska förvärva ökade kunskaper enligt en genomtänkt läroplan, lärandet sker med hjälp av systematisk undervisning, läroböcker och andra läromedel. Läraren har här det som är mest att liknande vid en traditionell förmedlare av kunskap. I det andra benet hamnar träningen av färdigheter. Här blir lärarens roll att fungera som en coach när eleven tränar läsning och skrivning m.m. Det tredje benet står för fördjupad insikt i centrala idéer och värden^{19[19]} där lärarens roll blir att likt Sokrates hjälpa eleven till insikt om tillståndens beskaffenhet.

Mortimer Adler menar att en mycket viktig bit saknas i stora delar av dagens skola.^{20[20]} Det är den del som ger förutsättningar för en djupare förståelse av idéer och värden. För att utveckla den förmågan krävs det någon form av engagerat samtal. Den samtalsform de förespråkar som den bästa metoden är förlossningsmetoden dvs. det sokratiska samtalet.

It must be the Socratic mode of teaching, a mode of teaching called ”maieutic” because it helps the student brings ideas to birth. It is teaching by asking questions, by leading discussions, by helping students to raise their minds up from a state of understanding or appreciating less to a state of understanding or appreciating more./.../ It teaches participants how to analyze their own minds as well as the thought of others, which is to say it engages students in disciplined conversation about ideas and values.^{21[21]}

Paideia rörelsen menar vidare att det bästa sättet att förstå något är att delta i det. För att förstå en pjäs bör man spela den eller i varje fall läsa den högt osv.^{22[22]} Vilket i förlängningen då bör innebära att bästa sättet att förstå hur andra tänker är att aktivt prata med dem, dvs. delta i en tydlig dialog.

6. Aktuell forskning

Det finns en del forskning på vad den sokratiska metoden ger. Bland annat har följande tre amerikanska forskare belyst metoden ur olika synvinklar. Amy Bender har undersökt seminarieledarens roll och kommit fram till att den är central för att det ska bli en reflekterande dialog. Sophie Hartounian-Gordon har utgått ifrån ett mer sociologiskt perspektiv och jämfört två ungdomsgrupper från olika socialgrupper och tittat på deras förmåga att utveckla ett mer reflekterande förhållningssätt. Hon menade att hon tydligt kunde se att ungdomarna utvecklade en klarare och tydligare identitet. Ungdomarna som tillhörde den grupp som kom från en mer utsatt miljö kom också att i högre grad se sig själva som tänkande individer.

Stanton Wortmans forskning visar att sokratiska seminarium kan påverka deltagarnas sociala identitet i både positiv och negativ riktning. Beroende av hur väl deltagarna förstod samtalskulturen. Samtalsledaren har här en mycket viktig roll i att se till att samtliga deltagare får stöd i att förstå de regler som gäller.

---

^{18[18]} Ibid, s.105

^{19[19]} Ibid, s.106

^{20[20]} Ibid, s.108

^{21[21]} Mortimer J. Adler, *The Paideia Proposal*, s.29f

^{22[22]} Ibid, s.31

I Sverige genomförde Ragnar Ohlsson och Bo Malmhøster under åren 1989-94 ett forskningsprojekt där de genomförde filosofiska samtal med lågstadiesbarn. Deras resultat visade att barnen efteråt lättare samtalade om problem, att de gav och krävde argument, att de lyssnade på varandra och kunde ändra ståndpunkt, men även kunde fastna i relativism.

Sedan 4 år tillbaka pågår ett forskningsarbete på Freinetskolan Mimer i Norrtälje. Arbete leds av Ann S Pihlgren, rektor på skolan. Man är nu klar med insamlandet av material och håller på att tolka och sammanställa de resultat som har kommit fram. I en första kort rapport^{23[23]} där Ann S Pihlgren redogör för bakgrund och hur arbetet gått till, beskriver hon resultatet av arbetet i barngrupperna att:

man redan efter insamlingen av material [kan] konstatera att seminariets arbetsform ger individen ett mer utvecklat tänkande, god social kompetens och ökat självförtroende som tänkande och lärande individ, färdigheter i logik, argumentation samt ett eget etiskt förhållningssätt. Av intervjuerna framkommer att man måste se samtalets utfall i olika aspekter. Det förekommer t.ex. ett samspel mellan individens eget tänkande och gruppens tänkande, där den kollektiva processen fördjupar och för individens tänkande framåt, men där också det motsatta gäller. Gruppens dialog förs framåt och drivs vidare av de enskilda individerna.^{24[24]}

Vidare menar Ann S Pihlgren att intervjuerna med barnen bekräftar att sättet att samtala är viktigt för att samtalet ska fortsätta.^{25[25]} Eller som en pojke ur en mellanstadiegrupp beskriver det:

Att man lyssnar bra, man kan säga emot, att man inte bara håller med ifall nån säger nåt/--/Det måste man ju kunna prata med varandra och så, inte att det flödar på, inte bara sitter och lyssnar./--/ Man säger ingenting, man bara håller med och så, det tycker inte jag är nån bra samtalsdeltagare om de inte pratar, man måste säga nåt. Men ifall man håller med dem, då är man en bra samtalsdeltagare.^{26[26]}

7. Resultat av elevenkät om det sokratiska samtalet

Jag har under vårterminen haft 8 sokratiska samtal i de elevgrupper som jag arbetar med. Med en av grupperna har jag hunnit ha 4 samtal, med en annan endast 1 samtal, en tredje grupp 2 samtal och så har jag haft ett samtal med en liten grupp med enbart 6 stycken elever. Eleverna har i en enkät fått svara på frågor om hur de tycker att de sokratiska samtalen var, om de tror att sokratiska samtal är ett bra sätt om man vill förstå andra människor och om sokratiska samtal kan göra att man bättre förstår hur man själv tänker. De fick även kryssa i olika alternativ där de ansåg att sokratiska ämnen kunde användas och där de ansåg att det passade bäst. Slutligen fick de kommenterar vilket av samtalen de tyckt bäst om. Samt om de så ville komma med övriga kommentarer.^{27[27]}

Eftersom idén med enkäten kom upp i sista minuten blev några av frågorna något otydliga och därför svåra att förstå för eleverna. För att ge eleverna och därigenom min uppsats bästa förutsättningar förklarade jag vad jag menade med mina frågorna när så behövdes. Samtliga 36 elever som fick enkäten svarade också på den.

---

^{23[23]} Rapporten som återger vad som hittills framkommit har jag fått via mail från Ann S Pihlgren.

^{24[24]} Ann S Pihlgren, ”Sokratiska samtal”, s. 6f

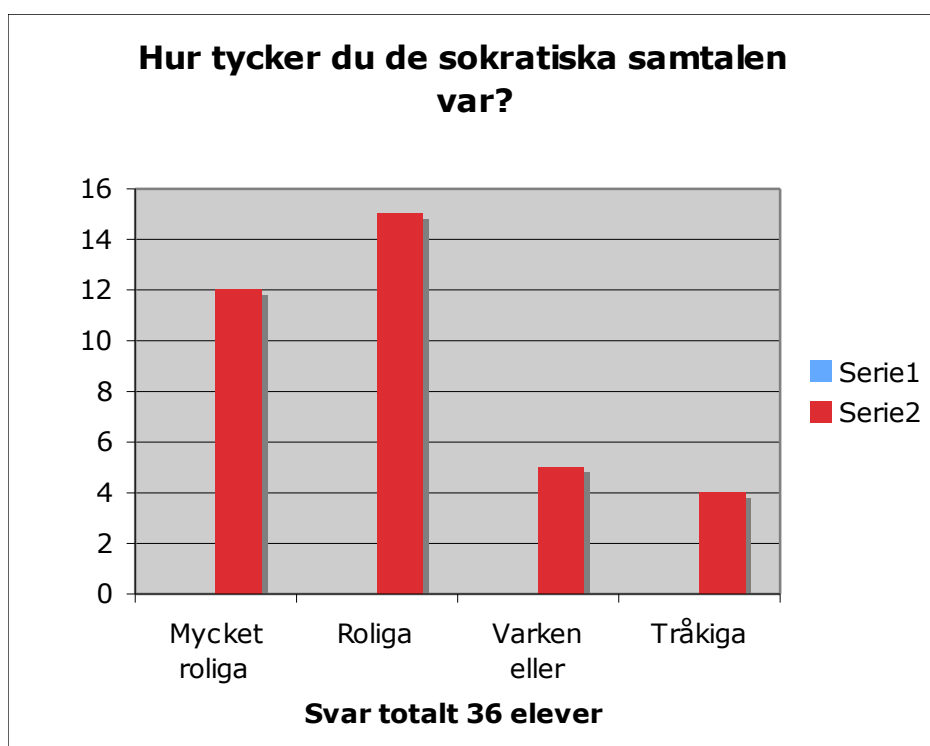
^{25[25]} Ibid, s. 6

^{26[26]} Ibid, s. 6

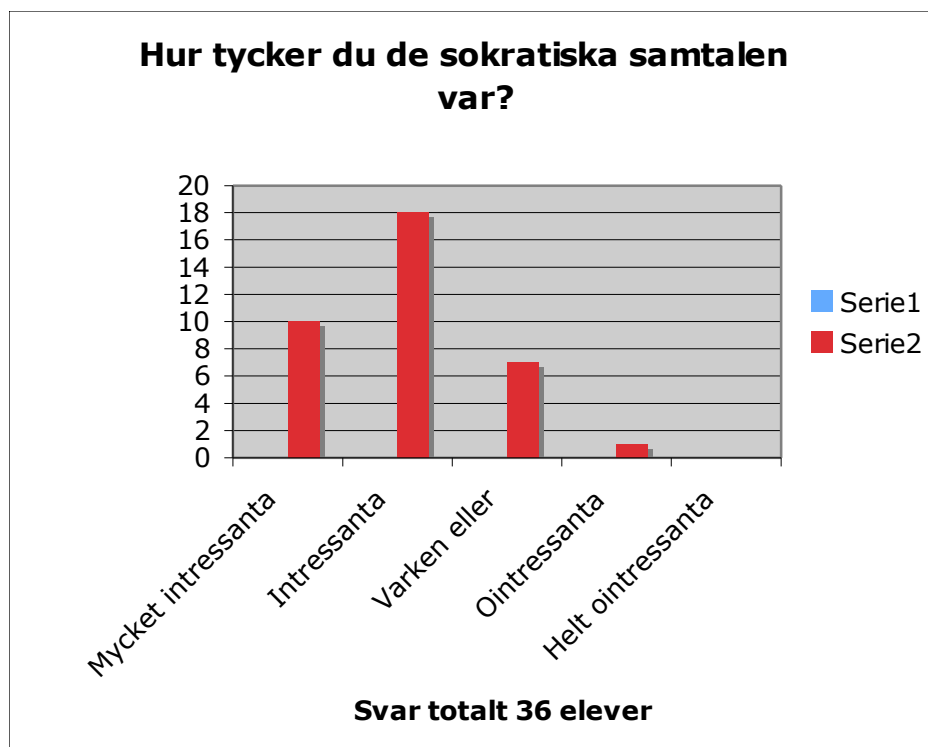
^{27[27]} Se bilaga.

Vid några av frågorna använde jag skalfrågor där alternativen på skalan var varandras motsatser. När jag sammanställde resultatet av skalfrågorna delade jag in elevsvaren i 3 grupper. De som hade satt sitt kryss på den sida som uttryckte ett positivt svar, de som hade satt sitt kryss precis i mitten och de som hade satt sitt svar på den negativa sidan av mittlinjen.

Första frågan löd: ”Hur tycker du de sokratiska samtalen var?” Skalan gick från roliga till tråkiga. 27 elever hade satt sitt kryss på den delen av skalan som låg inom det positiva området. 5 mitt på skalan och 4 på den del som betecknade negativa svar. Inga hade dock satt sitt svar långs ut på den negativa delen. Men 12 elever hade satt sitt kryss inom den första fjärdedelen av den positiva delen.

När det gällde om de tyckte samtalen var mycket intressanta eller helt ointressanta hade 28 elever satt sitt kryss på den positiva delen, 5 i mitten och 3 på den negativa delen, 2 av den precis efter mittstreckets.

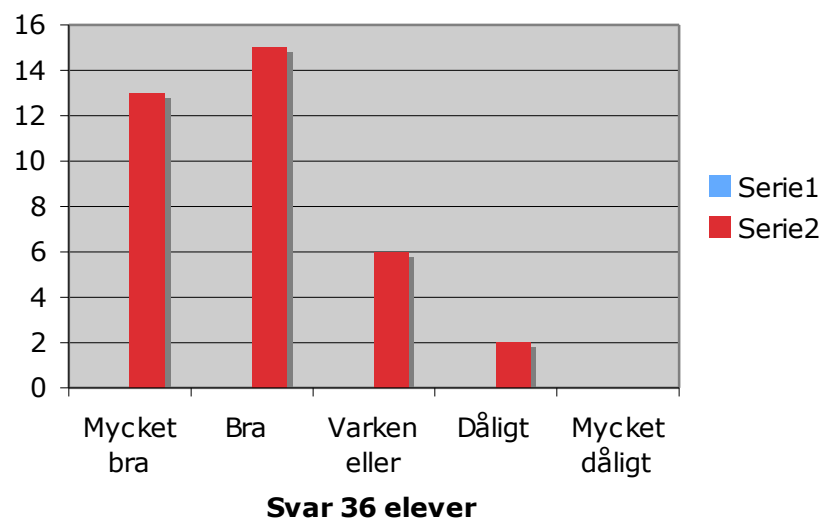

På följdfrågan *varför* fick jag bl.a. följande kommentarer:

Det är roligt att prata och diskutera framför allt i smågrupper/För man får veta vad andra tycker om boken eller bilder/Det var kul/skönt att få veta vad andra tänkte och tyckte. Så man kunde bytta tankar lite/Vet inte, för att jag tyckte så bara, sen så gillar jag inte att läsa, så på samtalen så slapp jag det/Eftersom jag gillar att prata så var det ju väldigt roligt och de var många intressanta tankar som kom upp vilket gjorde samtalen intressanta/För att det är kul att veta vad andra tycker/Jag vet inte..hmm antar att det beror på att jag inte va med så mycket, satt mest i egna tankar/Ibland kan det bli lite långtråkigt men det brukar vara intressant och då blir det rätt roligt/Dom var ganska roliga för att man liksom satt och pratade tillsammans och dom var ganska och de va jätte intressant för man fick veta mycket/Det har varit roligt för det var kul att prata om olika saker och intressant att höra vad andra tycker och tänker/Det var en härlig känsla att byta tankar och det kändes bra/För att jag tycker att det är roligt och viktigt att höra andras åsikter/Därför jag tycker de inte va roligt och för att de inte var så intressant. Men man fick sig en tanke ställare/För att jag tycker att jag lärde mig mycket/Jag tyckte det var spännande och roligt. Framför allt vad andra tyckte sen var det skönt att prata/Det var ganska roligt att få höra vad andra tycker om en bok inte jätte intressant precis med ganska ok/Samtalen har varit ganska tråkigt att vara med och prata, men det är roligare och intressantare när de andra pratar/ /Jag tycker att det var bra för man får tänka mycket/Det är roligt att höra hur andra tycker. När dem berättar hur dem tänker så får man nya tankar. Därför är det både roligt och intressant/Jag tycker att sokratiska samtal är både roliga och intressanta för man lär sig att förstå andra och till och med sig själv/

På andra frågan ville jag att de skulle svara på om de trodde att samtalen var ett bra sätt att förstå andra människor bättre. 6 stycken satte sitt kryss mitt på skalan, 2 var negativa till metoden och 28 såg den som bra, ganska bra eller mycket bra.

Var tycker du om sokratiska samtal som metod för att förstå andra människor bättre?

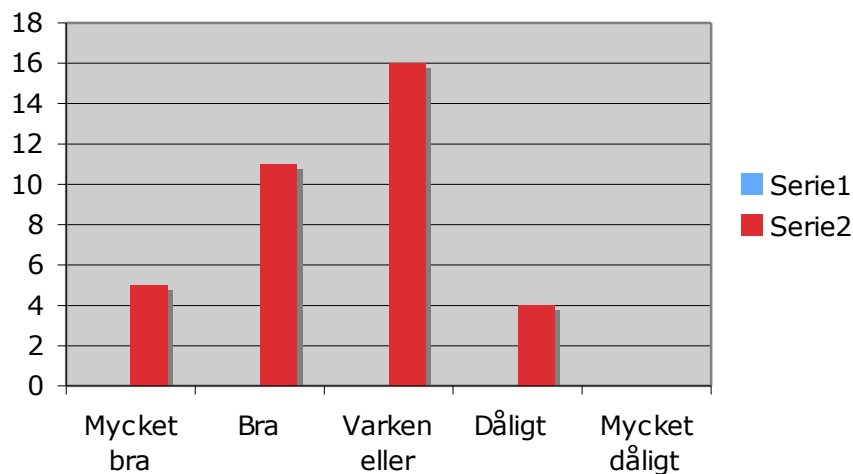

Några kommentarer till frågan:

Man kanske kan lära sig mer av andra genom att lyssna på vad personen tycker om det man pratar om/Jo den är väl bra men det är inte alltid man vill dela med sig om sina tankar/För då får man lyssna på vad andra tycker och sätta sig in i deras tankar/jag vet inte riktigt varför, jag kände i alla fall att jag förstod andra människor bättre/Alla e ju med och säger sitt, och inget e rätt eller fel/Jag tycker det är bättre att prata om sakerna än att skriva om dem/Man lär känna en lite bättre och veta hur man tänker /Det blir jobbigt/Det får en att fundera vidare på ens egen åsikt/vet inte riktigt det bror väl lite på vad det är om/För att det låter bra men ändå dåligt/För att man kan förstå hur andra tänker/Därför att man får höra vad och hur de tänker/De e bra och prata om de/För man blir mer öppen och vågar prata och diskutera/Jag tycker att man kan lära sig mycket om andra/Man lär sig lite mer om andra människor/För att alla tänker nästan lika [negativ till idén]/När man pratar med varann så förstår man ju varandra bättre och lär sig hur andra kan tänka och ha det/Jo, men det är så, jag tycker att det är ett bra sätt att förstå andra människor/Vissa människor kanske man förstår bättre, men andra (som jag?) som sitter tysta förstår man ju inte precis något bättre/

Den tredje skalfrågan jag ville ha svar på var om de trodde att sokratiska samtal var ett bra sätt att förstå bättre hur man själv tänker. 16 stycken satte sitt kryss på den positiva delen, 16 mitt på linjen och 4 på den negativa delen. Ingen satte sitt kryss längs ut vid mycket bra.

Vad tycker du om sokratiska samtal som metod för att förstå bättre hur du själv tänker bättre?

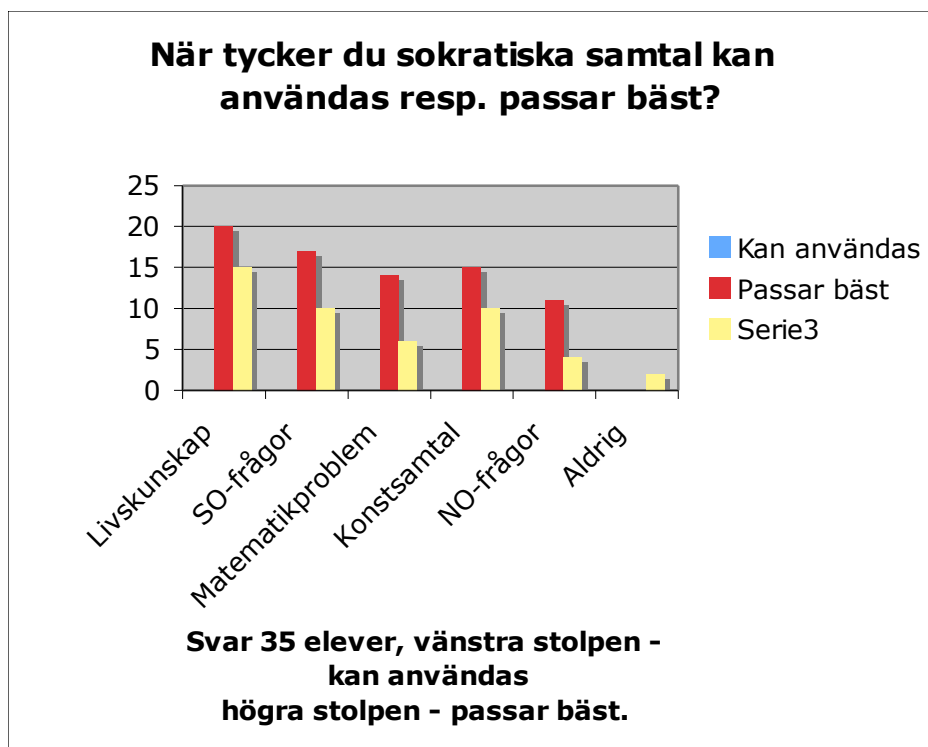
Svar 36 elever

Jag fick bl.a. följande kommentarer till *varför*-frågan:

Man får inte vara för många/Jag tror jag kan kunna tänka bättre/Man vet väl redan hur man själv tänker, eller?/alla har ju sin åsikt och man ändrar sig snabbt/Man hör många bra argument och det kan få en att tänka till/man gör så man tänker mer och de är bra!/Man kan öva att tänka/Man kanske inte vågar säga det i början och se gör man det/Tänkarna flyger i huvudet. Riktigt intressant och roligt/Det är viktigt att ha en egen åsikt liksom/Kanske. Man får en tankeställare när man hör dom andra. Så då tänker man mycke "vad tycker jag?"/För jag vet redan hur jag själv tänker/Jag tycker att man lärde sig att tänka efter mer/Man lär känna sig själv lite bättre/För att jag inte tänker på hur jag tänker/Det gör att jag får mer kunskap om livet/Jag tycker att det är en väldigt bra metod att förstå sig själv/

På frågan om när de tyckte att sokratiska samtal kunde användas respektive passade bäst, fyllde 20 stycken i att metoden kunde användas när man pratade livskunskapsfrågor, 17 i samband med so-ämnet, 14 stycken när man diskuterade matematikproblem, 15 stycken vid konstsamtal och 11 stycken vid samtal om naturvetenskapliga problem. Eleverna fick kryssa i samtliga av de rutor som de tyckte överensstämde med sin åsikt.

Passade bäst tyckte 15 stycken att det gjorde när man pratade om frågor rörande livskunskap. Vid samtal utifrån so-ämnet och vid konstsamtal kryssade 10 stycken vid vardera ruta att det passade bäst. 6 stycken kryssade att det passade bäst när man pratade matematikproblem och 4 när det handlade om naturvetenskapliga problem. 2 elever kryssade att det aldrig passade bäst. De motiverade sina svar ganska lika med kommentaren: "För att det är så tråkigt och jobbigt att prata när man inte vill eller inte kan."

Några elever hade även skrivit övriga kommentarer:

Vi borde prata om fler saker/Jag tyckte det var roligt hoppas du fortsätter med dom/Roligt! Borde göra läxförhör så här istället!/Kul fortsatt!/Jag tycker det här med sokratiska samtal var toppen!/Kul Lena att du gör det här/Det borde "skapas" fler...

8. Översiktlig beskrivning av 3 olika övningar/metoder

Min beskrivning gör jag utifrån att jag vill visa att det finns olika typer av övningar att använda när man jobbar med att utveckla elevers sociala förmågor. För att beskrivningen ska bli så adekvat som möjligt har jag valt ut 3 övningar eller om man så vill metoder som liknar varandra. Det är dels från Birgitta Kimbers läromedel *Livsviktigt*^{28[28]}, dels från förlaget Arguments material *Bygga värdegrund*^{29[29]} och dels sokratiskt samtal. Alla 3 övningar tar sin utgångspunkt i bilder som eleverna ska förhålla sig till på olika sätt.

8.1 Birgitta Kimber, *Livsviktigt*

I Birgitta Kimbers bok *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*^{30[30]} lyfter författaren fram arbetet med tolkning av bilder och berättelser. Hon skriver:

^{28[28]} Birgitta Kimber, *Livsviktigt*, Ekelunds förlag AB, 2005

^{29[29]} Materialet "Bygga värdegrund junior", består av en låda med olika material samt lärarhandledning och en skrift om "Vardagens etik" av Kjell Ekstam, Argument förlag, 2004

^{30[30]} Birgitta Kimber, *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens* Ekelunds förlag AB, 2005

När eleverna får tolka bilder och berättelser lär de sig mycket. Deras empatiska förmåga tränas upp och de lär sig att tolka uttryck och situationer, vilket är viktigt för att kunna förstå olika skeenden. När man arbetar med bilder och berättelser övas också elevernas sociala förmåga; de måste tänka sig in i olika personers känslor och handlingsmotiv.^{31[31]}

Birgitta Kimbers material, *Livsviktigt*, består av en elevbok per årskurs från förskoleklass till gymnasieskola. Till elevböckerna hör även en lärarhandledning. Kimber utgår i sitt material från programmet SET som beskrivits ovan. Med hjälp av materialet tränas de färdigheter som ingår i begreppet emotionell intelligens. Kimbers material är, förutsatt att man arbetar med det under hela grundskolan, evidensbaserat.

Tre grundregler ska alltid gälla när man arbetar med *Livsviktigt*: man har rätt att passa, dvs. inte säga något om man inte vill, en i taget pratar och det som sägs i rummet stannar där. Jag har valt att beskriva 2 övningar som finns med i elevboken för år 6. Den första övningen består av ett svartvitt foto av en flicka i 11-12 års åldern. Hon tittar snett uppåt framåt och är klädd som en vanlig flicka i den ålder, i övrigt finns det inget mer på bilden. På motsvarande sida finns frågan: ”Hur tolkar du bilden?”.^{32[32]} Instruktionerna i lärarhandledningen ger att övningen handlar om träning i empati och social kompetens. Övrig vägledning för lärare är följande:

Låt eleverna arbeta i smågrupper. De skall fantisera kring bilden på vänstra sidan: Vad känner flickan? Vad har hänt? Vilka valmöjligheter har hon? Vilka konsekvenser får de olika valen? Hur tycker vi att hon skall göra? Samla eleverna i stor grupp och låt dem berätta hur de tolkar bilden. Avsluta med att eleverna enskilt skriver sina svar på frågan på högra sidan.^{33[33]}

Den andra övningen består även den av ett svartvitt foto. Vi ser en pojke i ett kapprum. Åldern är ca 11-12 år. Han är klädd i jeans, T-shirt och mössa. Han är ensam i kapprummet. Han håller på att stoppa in sin hand i en jacka och tittar bakom sig. Rubriken till övningen heter ”Vad händer?”. På motsvarande sida finns frågan: ”Vilken lösning tycker du är den bästa? Varför?”.^{34[34]} Övningen tränar social kompetens och i lärarhandledningen finns följande vägledning:

Låt eleverna arbeta parvis med bilden på vänstra sidan i elevboken: Vad händer? Vad vill pojken? Vad känner han? Vilka lösningar finns? Vilka konsekvenser får de? Vilken lösning skall vi välja? Samla sedan eleverna i stor grupp och låt dem berätta. Om de spelar rollspel kan de visa upp dessa. Avsluta med att låta eleverna på högra sidan skriva vilken lösning, beroende på hur de tolkat bilden, de tycker bäst om och varför.^{35[35]}

I Birgitta Kimbers bok *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens* finns en längre redovisning av hur ett tänkt samtal utifrån en bild eller text kan fortlöpa. Här handlar det om 4 dikter som pedagogen läser högt för klassen. Efter det ska eleverna samtala i mindre grupper om vad de tror att personerna i dikterna känner och vad barnen som befinner sig runt personen i dikten tänker. De ska även prata om de själva känner igen sig och hur det då kändes och vad de gjorde samt vad personen i dikten kan göra. När det är gjort samlar pedagogen grupperna igen och frågar vad man i smågrupperna svarat på frågorna. I Kimbers beskrivning av övningen tar samtalet slut ganska snart och Kimber

---

^{31[31]} Birgitta Kimber, *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*, s.114

^{32[32]} Birgitta Kimber, *Livsviktigt*, bok 7, s.78f

^{33[33]} Birgitta Kimber, *Livsviktigt*, lärarhandledning, bok 7, s.27

^{34[34]} Birgitta Kimber, *Livsviktigt*, bok 7, s.34f

^{35[35]} Birgitta Kimber, *Livsviktigt*, lärarhandledning, bok 7, s.20

övergår till att åskådliggöra ett samtal där pedagogen berättar om hur hon/han upplevt en liknande situation. På det sättet fortgår samtalet. Avslutningsvis får eleverna i läxa att läsa dikten för någon i sin familj och fråga om upplevelsen känns igen. Kimber skriver vidare om övningen att en pedagog vid ett tillfälle inte fick några svar över huvud taget och att det då kan ha flera orsaker t.ex. att gruppen p.g.a. otrygghet inte vill lämna ut sig. Därför är det viktigt skriver Kimber att man som pedagog har egna exempel att berätta så att frågeställningarna inte upplevs som hotfulla.^{36[36]}

8.2 ”Bygga värdegrund junior”, Argument

I Arguments material finns flera övningar där tanken är att träna elevers empati. I den övning jag har valt att beskriva fokuseras det på känslor och kroppsspråk. Syftet är att göra eleverna medvetna på att kunna avläsa andra människors kroppsspråk. Materialet som används är bilder dels på streckgubbar i helfigur, dels stiliserade ansikten. I instruktionerna står det att man kan göra övningen i helklass och i de högre åldrarna även i form av tävling mellan olika grupper i klassen. Bilderna kopieras till overhead och man visar en bild i taget. Eleverna får därefter 2-3 minuter på sig att konferera och fundera i gruppen på vilken känsla bilden beskriver. Man kan även låta eleverna härma de kroppsställningar eller ansiktsuttryck som bilderna visar och muntligt beskriva hur man känner sig inombords när man har det uttryck som bilden visar.^{37[37]}

Jag har gjort den här övningen i min klass. Vi hade roligt och skrattade mycket. Eleverna uttryckte dock flera gånger sin tveksamhet om att bilden verkligen stämde överens med det uttryck som facit beskrev. Veckan därpå när vi hade livskunskap frågade jag om de kom ihåg vad vi gjorde sist ungefär 5 elever visade att de kom ihåg övningarna med streckgubbarna.

8.3 Sokratiskt samtal

Den tredje metoden jag valt i min jämförelse är det sokratiska samtalet. Redan i min inledning har jag beskrivit förutsättningarna för metoden. Här kommer jag göra ett kort sammandrag av hur de 2 samtal jag genomfört kring bilden *Diablo Baby* förlöpte. Bilden visar en bebis med tatueringar och horn. Min utgångsfråga som samtliga elever som deltog fick skriva svar på var: ”Är babyn ond eller god?”:

Alla små barn är snälla så därför är den god. Den bor bland onda väsen som djävulen./Han föräldrar är onda./Kroppen är ond, ansiktet lite gott./Den ser god ut när man tittar nära./Hon/han är snäll. Föräldrarna är elaka djävlar. Babyn föddes snäll./Det är datorn som gjort babyn./Den är god men besatt av djävulen./Den är ond men försöker se godhjärtad ut. Den kan inte gjort något ont den är så liten./Den är ond. Den ser ledsen ut på munnen och hakan. Ögonen är giriga. Vill inte vara ond den håller på att bli god./

Senare under samtalet kommer en flicka fram till att när alla kommit med sina kommentarer tror hon att den är god. Samtalet går vidare. Det märks tydligt att man lyssnar noga på vad deltagarna säger och när man inte hör ber man dem att upprepa sig. En pojke anknyter till tyskarna och menar att de är onda eftersom de startade 2:a världskriget. Andra elever säger emot och hänvisar till personer de känner som är tyskar.

---

^{36[36]} Birgitta Kimber, *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*, s.114ff
^{37[37]} ”Bygga värdegrund junior”, s.14f + bilder för kopiering s.35ff

I slutet av samtalet berättar en pojke om en flicka som bor granne med hans mormor. Flickan i fråga går alltid klädd i svarta kläder och har svart färgat hår. Hon ser enligt honom ganska skum ut men efter att ha hört henne tala vid något tillfälle hörde han att hon lätt mycket tyst och försiktig. ”Som hon var rädd och inte alls något man behövde tycka va läbbigt.”

I den andra gruppen gick samtalet betydligt trögare. Det finns nog flera anledningar till det, dels var det deras första samtal, dels är gruppen generellt mindre diskussionsbenägna än den ovan nämnda. När jag efter samtalet läste deras kommentarer på första frågan märkte jag att det fanns många intressanta tankar om bilden.

Jag tycker att den inte ser så ond ut i ögonen. Men tatueringarna ser onda ut och hornen./Den är ond för den har horn och fula tatueringar./Den borde vara ond eftersom det är en djävulsbaby, men i blicken ser den mer god ut än ond. Jag tror att den är god./Jag tror att bebisen är god för den ser inte ond ut i ansiktuttrycket. Jag tror inte att bebisen bestämmer om den vill ha tatueringar eller inte./Jag tror att den är ond för att den ser ond ut och för att det står ”diablo baby”./Jag tror att bebisen är ond för den ser ond ut i ögonen. Den ser lurig ut./Den är inte god eller ond för det ser ut som den inte fattar något. Det är en knäppis som har gjort babyn./Pappan har gjort det för han tycker inte om babyn/Babyn måste ha dåliga föräldrar/

På raster efteråt hörde jag flera elever som fortsatte att diskutera bilden och vad de tyckte om den.

9. Sammanfattande diskussion

Hur lär man sig något? Genom nötning eller genom att låta sig bli lite förvirrad och därigenom tvingas tänka till? Kanske handlar det om vad man ska lära sig? Den sokratiska metoden blir allt tydligare för mig en metod som på djupet gör det möjligt att utveckla elevers tänkande och förmåga till reflektion. Inte minst mina elevers många tänkvärda kommentarer visar ju tydligt att så är fallet. Finns förmågan till en djupare reflektion finns det även en större möjlighet att träna förståelse för andra människor menar jag, och därigenom utveckla sin medmänsklighet som för mig är ett ord som sammanfattar vad emotionell och social kompetens står för när det väl gäller.

Vid en jämförelse av ovan beskrivna arbetssätt framgår fördelarna med att använda det sokratiska samtalet för att utveckla elevers sociala och emotionella förmågor tydligt. I likhet med läromedlet *Livsviktigt* och förlaget Arguments *Bygga värdegrund* kan man vid sokratiska samtal utgå ifrån en bild eller en text, skillnaden ligger dock i valet av bild. Samt inte minst den inledande frågan.

När man väljer en bild till ett sokratiskt samtal krävs det att bilden eller texten i sig väcker frågor och nyfikenhet även hos seminarieledaren samt att den inledande frågan är möjlig för alla som deltar i samtalet att svara på. Frågan ska knyta an till deltagarna samtidigt som den är kopplade till texten. De frågor som ges i lärarhandledningen i *Livsviktigt* är av en annan art som inte väcker nyfikenhet på samma sätt utan frågorna gör det möjligt i högre grad, hävdar jag, för eleven att smita undan och inte beröras. Något som jag menar även blev uppenbart i lärarhandledningens beskrivning av hur en lektion kan förlöpa.

Jag vill återknyta till det som Paideia rörelsen för fram som grundläggande, nämligen att eleverna ska delta aktivt för att bästa möjliga resultat ska uppnås. Som framkom i mina

elevers kommentarer menade även de elever som valde att inte vara speciellt muntligt aktiva att det ändå var intressant och tankeväckande att lyssna på de andra kamraternas tankar och därmed lära sig bättre att förstå andra. Ett sokratiska samtal kräver ett aktivt deltagande av samtalsdeltagarna. Även ett lyssnade kan vara aktivt om förutsättningar som frågor, texter och samtal inbjuder till det. Om rätt förutsättningar ges sker en utveckling av deltagarnas tänkande genom en utforskande kommunikation dem emellan.

Med en inledande fråga som skapar förutsättningar för reflektion kunde den tidigare beskrivna bilden på pojken i kapprummet från läromedlet *Livsviktigt* möjligen användas och leda till intressanta diskussioner. Om frågan löd: "Om du var killes kompis och fick se honom med handen i en annan klasskamrats ficka vad skulle du göra?" eller "Om du var killen och hade handen i någon annans ficka och så kommer en lärare/kompis ut och får se dig, vad skulle du göra/säga?" istället för: Vad händer? Vad vill pojken? Vad känner han? Vilka lösningar finns? Vilka konsekvenser får de? Vilken lösning skall vi välja?". Sättet att ställa frågor i *Livsviktigt* materialet leder i min mening inte till reflektion utan handlar mer om det som i den sokratiska metoden betecknas som faktafrågor. För att en egen tänkt tanke ska komma till behövs det mer djuplodande frågor, frågor där eleven är tvungen att koppla ihop det han/hon ser med egna tankar och erfarenhet kopplat till hur någon annan kan uppleva det. Dessutom behövs ett aktivt lyssnande och reflekterande av andras tankar kring det man läst eller sett. En levande dialog där eleverna ges möjlighet att sträcka ut sin tankeförmåga.

Jag tror dessutom valet av bild eller text som samtalet utgår ifrån är mycket viktig. Att bilden verkligen berör, gör att du reagerar och vill förstå. Som t.ex. bilden av den tatuerade babyn som mina ovan refererade sokratiska samtal utgick ifrån eller den kända bilden på den tyske soldaten Joseph Schultz som lägger ner sitt gevär och går fram och ställer sig sida vid sida med de patrioter som han och hans kamrater beordrats att avrätta. Som jag har beskrivit tidigare i min uppsats gav samtalen utifrån dessa bilder möjlighet till verklig reflektion kring frågor om hur vi ser på varandra utifrån våra fördomar och vad ondska är kontra godhet. De streckgubbsbilder som fanns med i *Arguments* material berörde vad jag uppfattade inte någon av mina elever mer än att de ifrågasatte om uttrycken verkligen överensstämde med vad som var avsikten. Inte heller ställde bilderna några krav på reflektion över hur vi människor ibland låter ytan säga något annat än vad som finns inom oss eller tvärtom att det yttre kan spegla vad vi känner inom oss vilket jag tror var avsikten med övningen.

Tyvärr upplever jag att flera av de läromedel som är framtagna som arbetsmaterial i arbetet med att utveckla elevers sociala och emotionella förmågor på djupet mest rör sig på ytan. Så är det enligt mitt menade t.ex. med ovannämnda övningar från läromedlet *Livsviktigt* och *Arguments Bygga värdegrund*. Många gånger är övningarna alltför konstruerade och tillrättalagda och mina farhågor är att eleverna då inte blir berörda och därmed inte tänker till. Övningarna sätts inte in i ett verkligt sammanhang utan är just övningar. De tvingar inte samtalsdeltagarna till reflektion.

Om man däremot är ute efter att träna upp elevers förmåga till samarbete och ha trevligt tillsammans utan några djupare reflektioner finns det emellertid flera olika läromedel som har mycket bra och utvecklande övningar. Övningar som leder till skratt och trevlig samvaro som lägger en grund till ökad social förmåga. Här tror jag vinsterna med en del av de övningar som finns med i läromedlet *Livsviktigt* och i *Arguments Bygga värdegrund* kan komma in. Men när det handlar om att verkligen på djupet träna elevers förmåga att reflektera kring hur vi är mot och med varandra tror jag att den sokratiska metoden är en av de som leder längst.

10. Slutkommentar

Vilka av de 5 momenten som ingår i SET tränas vid ett sokratiskt samtal? Min tolkning är att man i mer eller mindre grad tränar samtliga 5 moment. *Självkännedom* – du undersöker vad du tycker/har för åsikter om olika företeelser. I samtalet ”tvingas” eleven att reflektera och eleven får också del av andras åsikter att ta ställning till. *Empati* – du funderar utifrån ”texter” hur andra människor kan göra/varför/osv. och ökar därigenom din förståelse för andra. Genom den utforskande dialogen som samtalet är blir det lättare att känna in och fundera över andra människor. *Sociala kompetens* – du ingår i ett social sammanhang där du följer regler för att fungera med andra människor. *Hantera känslor* – du tränar dig att vänta på din tur även om det pirrar i dig att få framföra din åsikt. *Motivation* – du utvecklar ditt tänkande som är grunden för ökad motivation enligt mitt menande.

11. Källförteckning

- Adler, J. Mortimer (1982) *The Paideia Proposal: An Educational Manifesto*, New York, Macmillian
- Ahlberg, Alf (1986) *Tankelivets frigörelse*, 14:e uppl. Samhällsgemenskaps Förlags AB
- Ekstam, Kjell, ”Bygga värdegrund junior”, Introduktion och handledning.
- Sturesson, Ulla och Larsson, Boo (2004) Ingår i asken Bygga värdegrund – junior, Verktyg för att utveckla empati och ett etiskt förhållningssätt, Argument Förlag

- Kimber, Birgitta (2004) *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*, teori och praktisk tillämpning för pedagoger, Ekelunds förlag AB
- Kimber, Birgitta (2001) *Livsviktigt*, SET sociala och emotionell träning 7, Ekelunds förlag AB
- Kimber, Birgitta (2001) *Livsviktigt*, lärarhandledning 7, 1:a uppl, 2:a tryck., Gleerups Utbildning AB
- Lindström, Lars (1988) "Den sokratiska metoden". Med bidrag av M. J. Adler, utg. Av inst. För bildpedagogik
- Lindström, Lars (1993) "Sokrates och samtalskonsten", red. L. Svedberg och M. Zaar, *Boken om pedagogerna*, 3:e uppl., Liber Utbildning
- Lindström, Lars (1995) "Den dialogiska relationen, *Didactica Minima* 35, s.38-53,
- Lindström, Lars (2004) "Sokratiska samtal", *Grundskoletidningen Skolbarn*, s. 14-19, nr 6
- Pihlgren, Ann S (2006) "Sokratiska samtal", ingår i tidskriften *Familjeterapeuten*, 2006
-